

HANDICAPPEDE – KIRKENS VEILEDERE

Spesialprest, cand.theol. Tor Ivar Torgauten

RESUMÉ: I denne artikkelen har jeg brukt min erfaring fra fellesskap med mennesker med (psykisk) utviklingshemning som referanseramme. I artikkelen anfører jeg, at en sann kristen kirke er en kirke for, med og av alle mennesker som er døpt i den treenige Guds navn. I denne kirke har alle dømte, uavhengig av funksjonsevne en rettmessig plass. Dette er kirkens basis, og må være utgangspunktet både i de fagteologiske disipliner og i den praktiske teologien. En kirke for, med og av alle, er ikke et arbeid for noe spesielt interesserte, men hele kirkens ansvar. Dette må også prege og gjennomsyre alt kirkens arbeid. Det er på denne måten kirken vokser.

Innledning

Dette er ingen fagteologisk artikkel som er blitt til i mitt studiekammer, hvor jeg har hentet inspirasjon og kunnskap fra mine teologiske læreres skrifter og bøker. Ganske enkelt fordi teologien i Norden har beskjeftiget seg lite med mennesker med utviklingshemning og deres plass i kirkens liv. Under mitt studium ved Menighetsfakultetet i Oslo på 1970-tallet, var temaet så og si fraværende. I praksis var det et ikke – tema. Ikke trengte jeg å lære noe om dette heller. Mennesker med utviklingshemning var jo stort sett fraværende i menighetens liv. Bare noen ytterst få prester kom borti tematikken, da som prest ved en sentral-

institusjon for mennesker med utviklingshemning.

I 1982 skjedde noe som skulle forandre meg som teolog og prest. Vi fikk en datter med Downs Syndrom. Instinktivt kom reaksjonen: Vi må be for henne slik at hun kan bli frisk. Jeg skrev til min ordinasjonsbiskop og ba han om å be for henne, om helbredelse. Den vise biskop Erling Utnem hadde ikke tro for en slik bønn. Istedenfor ville han be om at hun måtte bli til velsignelse for oss. I ettertid ser jeg at biskopen ble bønnhørt.

Jeg har lært mye teologi gjennom vår datter. Eller snarere en metodisk tilnærming til teologien. Jeg har lært mer av

henne om hva tro er, enn hva jeg lærte av mine læremestre i teologi. I møte med mennesker med utviklingshemning har jeg opplevd at troens brikker har kommet på plass. Mennesker med utviklingshemning er også blitt min tolkningsnøkkel både i møte med fagteologien og den praktiske teologien. Etterhvert har jeg oppdaget at vi er ganske mange som har gått denne personlige læringsveien, og blitt forandret.

Den norske kirke begynte for mange år tilbake en vandring mot målet – en kirke for alle. Det mangler ikke på fine ord i festtaler og på konferanser – selvsagt er kirken for alle. Kirkens strategier og dokumenter er klare og tydelige. Samtidig, det er en stor snuoperasjon å gjøre det. Kirkemøtet for Den norske kirke hadde i 2012 en egen sak om tema, hvor det heter: “Alle mennesker skal ha samme mulighet til å delta og høre til i den lokale kirkes fellesskap som likeverdige medlemmer, uavhengig av funksjonsevne og livssituasjon.”¹ Dette dokumentet er i praksis førende for Den norske kirkes arbeid med mennesker med utviklingshemning og nedsatt funksjonsevne. De mange dokumenter til tross, fremdeles bærer arbeidet med å inkludere mennesker med utviklingshemning i menighetens liv preg av at det er drevet av spesielt interesserte. Min opplevelse er at hverken fagteologene eller den praktiske teologien har tatt tematikken på alvor.

I denne artikkelen vil jeg sammen med mennesker med utviklingshemning gå inn teologiens rom. Jeg vil la teologien utfordre mennesker med utviklingshemning og la mennesker med utviklingshemning utfordre teologien. Jeg tror mennesker med utviklingshemning ikke bare er kirkens veiledere, men også teologiens veiledere. Der fagteologene møter troserfaringen til mennesker med utviklingshemning, skjer det også noe med teologien.

I 2017 skal den lutherske kirke markere 500-årsdagen for reformasjonen. Flere av oss drømmer om et Luther – jubileum som søker hjelp hos mennesker med utviklingshemning i arbeidet med å blankpasse det lutherske grunnprinsipp – troen alene. Vi trenger kort og godt en ny trosreformasjon, om vi skal lykkes med å bygge en kirke for, med og av alle, uavhengig av funksjonsevne. En kirke hvor alle blir tatt på alvor, blir inkludert og akseptert som likeverdige lemmer.

I fellesskap med alle - normalmenigheten

Historien viser at mennesker med utviklingshemning var satt utenfor både kirke og samfunn. Før sentralinstitusjonenes tid var mennesker med utviklingshemning bortgjemt og skjult. De var i praksis annenrangs mennesker, og ikke regnet med i de ordinære fellesskap. Rundt midten av forrige århundre ble det derimot en diakonal oppvåkning innenfor kirken, noe som førte til at kirkens diakonale miljøer tok initiativ til å bygge flere sentralinstitusjoner. Disse institusjonene representerte en stor forbedring i levekårene for mennesker med utviklingshemning. Nå begynte en også å snakke om livskvalitet for mennesker med utviklingshemning. Samtidig begynte en å legge til rette for andaktsliv for beboerne. Sentralinstitusjonene hadde sin tid, og ble nedlagt på starten av 1990-tallet. Nå skulle beboerne leve og bo som ordinære borgere i sitt lokalsamfunn, og i sin lokale menighet og kirke. Mange tilrettelagte tilbud ble satt i gang rundt om i landet. I praksis deltok mennesker med utviklingshemning på de segregerte tilbudene, og var innom kirken på særskilte gudstjenester noen ganger i året. En så i stor grad på mennesker med utviklingshemning som noen som trengte bistand og tilrettelegging. Derfor ble også

dette arbeidet plassert under diakonien, og preget av at kirken gjorde noe for mennesker med utviklingshemning. Arbeidet var drevet av noen som hadde syn for dette arbeidet.

Tiden er nå inne til å flytte kirkens arbeid med å inkludere mennesker med utviklingshemning fra diakonien til ekklesiologien. Fordi mennesker med utviklingshemning hører hjemme midt i kirkens fellesskap som fullverdige lemmer og bidragsyttere, ikke som annenrangs medlemmer utenfor storfellesskapet. Som noen vi tar oss av, og inkluderer i et tilrettelagt fellesskap. Som kirke er vi forpliktet til å gå linjen helt ut, som i praksis vil si å gi mennesker med utviklingshemning fullverdig "legemeskap" i alt kirkens liv. Noe annet vil være en teologisk selvmotsigelse. Dette vil ikke si at vi skal slutte med de tilrettelagte tilbud. Her er det viktig å ha to tanker i hodet på en gang. Samtidig som vi har de tilrettelagte tilbud, må kirkens dører åpnes på vidt gap og det må ropes ut klart og tydelig: "Kom for alt er nå endelig gjort ferdig, sammen skal vi leve troen." Kanskje er dette kirkens største snuoperasjon siden reformasjonen. I denne snuoperasjon er vi avhengig av mennesker med utviklingshemning som veiledere. Nå mennesker med utviklingshemning går sammen med teologiprofessoren og biskopen, for å fornye kirken slik at den favner alle, gir det håp.

Synd, tilgivelse og helligjørelse

Vi har stilt spørsmålene mange ganger. Hvorfor er det så vanskelig for menighetene å anerkjenne mennesker med utviklingshemning som likeverdige søsken, og inkludere dem i gudstjeneste og menighetsfellesskap? Hvorfor er dette arbeidet stadig et arbeid for de spesielt interesserte? Er det fordommer og mangel på kunnskap og kjennskap det handler om? Eller hand-

ler dette rett og slett om syndens konsekvens i våre liv? Er kirken så og si kollektivt forblindet, slik at vi ser på mennesker med utviklingshemning som noe som er annerledes? Ser vi på mennesker med utviklingshemning som kar pottemakeren mislykkes med, som sekunda vare og som regnes for å være andre eller tredje sortering? Det må være slik det oppleves for mennesker med utviklingshemning.

De største hindringene mennesker med utviklingshemning møter i menighetens fellesskap, er ikke de praktiske hinder, men det er holdningshindringene. De holdningene som så tydelig signaliserer at "du er ikke en av oss", "du hører ikke med her", "hva gjør du her", "vet du ikke at det er en tilrettelagt gruppe i menigheten?" Det sies ikke i klare ord, men det vises så tydelig med kroppsspråket, i oppleggene, i forkynnelsen osv. Slike holdninger møter vi ikke bare blant menighetsleddene, men også blant prester og pedagoger. Det underlige er at vi ikke ser det. Historien viser oss mange eksempler.

Det er tid for å ta et oppgjør med disse holdningene, fordi de er synd mot Gud og mennesker. Vi har behov for syndsbe-kjennelse, både individuelt og kollektivt i kirken. Bare ved å ta de onde og nedbrytende holdninger fram i lyset, erkjenne og bekjenne, kan nye holdninger vokse fram. Vårt problem er at "erkjennelsen av egen syndighet ikke er en fornuftserkjennelse, men Åndens innsikt åpenbart gjennom Ordet" (Waalder). I dette ligger også det største hinder i arbeidet med å skape en kirke med alle. Vi ser ikke av oss selv at det er et overtramp å sette mennesker utenfor fellesskapet. Mange tenker at det er helt naturlig at mennesker med utviklingshemning er i fellesskap for seg selv. Blindheten er derfor den største utfordringen i arbeidet med å skape en kirke med alle.

Domsscenen i Matt 25 er en god parallell til vårt tema. Her møter vi syndens konsekvens uinnpakket. "Sannelig jeg sier dere: "Det dere ikke gjorde mot en av disse minste, har dere heller ikke gjort mot meg. Og disse skal gå bort til evig straff, men de rettfærdige til evig liv" (v. 46) Jesus er særlig hard mot dem som ikke ser de som på forskjellig vis trenger bistand. De som ble avvist var forundret de. Det var ikke i deres tanker at det livet de levde, brøt med det å være en Jesus etterfølger. Deres svar var fornuftig nok – når så vi deg, sulten, tørst, i fengsel osv. Jesu svar forundret dem. De hadde ikke sett Jesus, og de så ikke Jesu i sin neste. De så bare mennesker som var annerledes. Dette var mennesker de ikke opplevde ansvar for. Kan hende de så på dem som bryssomme å ha med i menighetens fellesskap.

Vi trenger ikke bare kunnskap og kjennskap om mennesker vi opplever annerledes, vi trenger en klar og tydelig forkynnelse som avdekker hva synd er. Å krenke et menneske Gud har skapt er å krenke Gud. Når vi rangerer mennesker ut i fra yteevnen og hva de kan bidra med, krenker vi skaperen. Når vi ser ned på et annet menneske eller holder noen utenfor, da gjør vi samtidig oppgjør mot Gud. Jesu ord fra domsscenen fra Matteus 25 er neppe gått ut på dato.

En kirke med, for og av alle, vokser derfor neppe fram bare ved å gi kunnskap om mennesker med utviklingshemning, ved å gi mulighet for å bli kjent med mennesker med utviklingshemning eller ved konkret og praktisk tilrettelegging. Uten at holdningene fornyes, vil arbeidet med å skape en kirke med alle, etter all sannsynlighet forbli et arbeid for de spesielt interesserte. Grunnlaget for en kirke for alle, ligger i sinnets fornyelse slik Paulus uttrykker det i Rom 12,2: "Innrett dere ikke etter den nå-

værende verden, men la dere forvandle ved at sinnet fornyes, så dere kan dømme om hva som er Guds vilje: det gode, det som er til glede for Gud, det fullkomne." Det handler om kristenliv i praksis; om helliggjørelse og om frukten av livet med Jesus.

Inn i sentrum av kristen tro

Når mennesker med utviklingshemning skal være kirkens veiledere, føres menigheten i inn i sentrum av kirkens liv. Biskop emeritus Martin Lønnebos morgenhilsen på en nordisk konferanse i Bergen for noen år tilbake – "god morgon alle utviklingsstørda" – synligjør dette på en god måte. Ovenfor Gud er vi alle fullstendig hjelpeløse. Fra dåpen til oppstandelsen. Det vil si at troen er ikke noen vi får til eller tilegner oss selv. Ikke ser vi synden i oss, av oss selv. Vi merker den, og opplever dens smertefulle resultat, men vi makter ikke å identifisere den som synd mot Gud. Når vi ser det – er det Åndens verk ene og alene.

Selve troen er et Guds under, og ikke et produkt av vår intellektuelle vurdering. Troen er en gave, som gis oss, og som vi tar i mot. Ingen får til å tro. Mitt intellekt hjelper meg ikke. Min fromhet hjelper meg ikke. Mine gode gjerninger hjelper meg ikke. Det er like umulig å få til å tro, som å dra seg selv etter håret. Vi står fullstendig hjelpeløse tilbake med vårt trosprosjekt.

Mennesker med utviklingshemning hjelper oss tilbake til reformasjonen, og til Luthers forklaring til den tredje trosartikkel: "Jeg tror at jeg ikke av egen fornuft eller kraft kan tro på Jesus Kristus, min Herre, eller komme til ham. Men Den hellige ånd har kalt meg ved evangeliet, opplyst med sine gaver, helliggjort meg og holdt meg fast i den sanne tro." I praksis ser det ut som om vi glemmer sprengkraften i Luthers forklaring. Sammen med mennesker med utviklingshemning, er vi totalt hjelpe-

løse i troens verden. Vi er avhengig av et Guds under. Når denne troens grunnsannhet praktiseres og etterlevs, da skapes en kirke for, med og av alle. Da åpnes kirkens dører for alle dem som rent menneskelig talt ikke "så ut som om de kunne tro". En rik mann kom en gang til Jesus med sitt livsspørsmål (Matt 19,23-26): "Mester, hva godt skal jeg gjøre for å arve evig liv?" Han ble utfordret til å selge alt han eide. Manne gikk bedrøvet bort. Disiplene var overasket da Jesus lot ham gå: "Hvem kan da bli frelst?" Jesu svar forundrer disiplene: "For mennesker er det umulig, men for Gud er all ting mulig." Kristentroen er en åpenbaringstro – hvor Den hellige ånd griper i mennesker liv, og skaper det vi beskriver som tro. Slik det er når troen blir til, er det også i fortsettelsen. Troen liv er også et Guds under.

Når vi sammen med mennesker med utviklingshemning beveger oss mot kjernen av den kristne tro, er det som troens brikker faller på plass, vi ser konturene av en svakhets- og hjelpeløshetens teologi. En slik teologi vil favne alle. Samtidig det er en slik teologi som har kimen til vekst. Det er dette Paulus vil lære menigheten i Korint da han underviser om Guds og menneskers visdom: "Se på dere selv, søsken, dere som ble kalt: ikke mange vise etter menneskelige mål og ikke mange med makt eller av fornem slekt. Men det som i verdens øyne er dårskap, det utvalgte Gud for å gjøre de vise til skamme, og det som i verdens øyne er svakt, det utvalgte Gud for å gjøre det sterke til skamme. Ja, det som i verdens øyne står lavt, det som blir foraktet, det som ikke er noe, det utvalgte Gud for å gjøre til intet det som er noe, for at ingen mennesker skal ha noe å være stolt av overfor Gud. Dere er hans verk i Kristus Jesus, han som er blitt vår visdom fra Gud, vår rettferdighet, helliggjørelse og forløsning, for at

den som er stolt, skal være stolt av Herren, slik det står skrevet" (1 Kor 1,26-32).

Det interessante er at "de som intet er noe", blir sett på som forbildet for hele menigheten. Det er deres inngang til Guds rike, som er veien inn i dette riket. Alle andre veier er blindveier, og vil føre til en tro og en kirke bygd på menneskelig visdom og tanke. Fariseerne og de skriftlærde var irritert på Jesus fordi han stoppet opp og møtte den delen av folket de andre så ned på. De som andre så på som mislykkede, de som kom til kort, de som var blant de svake. Eksemplene er mange. Det synes som om de svake har en særskilt oppgave i evangelieformidlingen. Gjennom den svake blir det ekstra synlig at det er Gud som griper inn og skaper tro og opprettholder troen. "På den tiden tok Jesus til orde og sa: "Jeg priser deg, Far, himmelens og jordens Herre, fordi du har skjult dette for vise og forstandige, men åpenbart det for umyndige små. Ja, Far, for dette var din gode vilje. Alt har min Far overgitt til meg. Ingen kjenner Sønnen, unntatt Faderen, og ingen kjenner Faderen, unntatt Sønnen og den som Sønnen vil åpenbare det for" (Matt 11,25-26).

Jesus ble født av ung jente, ble først møtt av hyrdene og hadde helt vanlige mennesker som de første disipler. At Gud i dag bruker mennesker med utviklingshemning for å formidle evangeliet videre, føyer seg godt inn i denne rekken. Kirkens største fare er å bli en kirke for de sterke og de vise. En slik kirke blir i praksis en kirke for noen utvalgte.

Dåpen som konstituerende for en kirke med alle

Kirkens fellesskap er et fellesskap som består av alle som er døpt med den kristne dåp, i Faderens, Sønnens og Den Hellige Ånds navn. Dåpen i den treenige Guds

navn forener den dømte med Jesus, samtidig som den dømte settes inn i fellesskapet med de andre dømte. Etter at dømpekandidaten er dømpt i den treenige Guds navn, bekrefter liturgen "Den allmechtige Gud har nå gitt deg sin Hellige Ånd, gjort deg til sitt barn og tatt deg inn i sin troende menighet. Gud styrke deg med sin nåde til det evige liv. Fred være med deg" (Gudstjeneste for Den norske kirke 3.10). I dømpen konstitueres derfor kirkens fellesskap, og gir alle dømte like rettigheter.

Dømpesteologien og dømpliturgien legger derfor premissene for kirkens fellesskap. Det finnes bare ett premiss for å tilhøre kirkens fellesskap, og det er dømpen. Tilhøringen i dømpen binder Guds folk sammen i et unikt fellesskap. Har vi del i Jesus, har vi også automatisk fellesskap med hverandre. De dømte er søsken, men fulle rettigheter. Her deltar alle på like vilkår, uavhengig av funksjonsevne. Mennesker med utviklingshemning eller nedsatt funksjonsevne har derfor sin rettmessige plass, midt i kirkens fellesskap. På tross av store forskjeller i meninger, utrustning, sosial status, funksjonsevne, behov, smak osv., er vi søsken i troen på Jesus Kristus. Vi er et legeme, hvor alle har sin rettmessige plass og er nødvendige lemmer: "Slik kroppen er én selv om den har mange lemmer, og alle lemmene utgjør én kropp enda de er mange, slik er det også med Kristus. For med én Ånd ble vi alle dømpt til å være én kropp, enten vi er jøder eller grekere, slaver eller frie, og alle fikk vi én Ånd å drikke. For kroppen består ikke av én kroppsdel, men av mange" (1 Kor 12,12-14).

Tiden er inne også for å ta et oppgjør med vår fellesskapspraksis, og få til en ny praksis som er en kirke med alle. Kirkenes Verdensråd sier at en kirke hvor mennesker med nedsatt funksjonsevne ikke deltar, blir selv en kirke med funksjonsnedsettelse.

Dette handler ikke om barmhjertighet eller snillisme, men om kirkens oppdrag og forpliktelse. Som vi har nevnt handler det om rettigheter som gis i dømpen, samtidig som det handler om at mennesker med nedsatt funksjonsevne er helt nødvendige lemmer om kirken skal vokse. Deres tilstedeværelse og deres bidrag inn i fellesskapet er helt nødvendig om kirken skal være et levende fellesskap i verden.

Erfaringene fra mange menighetsfellesskap viser at mennesker med utviklingshemning i praksis er henvist til "forgården", forstått som tilrettelagte fellesskap, avskjermet fra høymessen og menighetens hovedfellesskap. Når de tilrettelagte fellesskap er et supplement til høymessen, eller en vei inn i høymessen, har de tilrettelagte fellesskap en positiv funksjon. Når slik fellesskap derimot blir selve fellesskapet, setter vi todeling av fellesskapet i system. Det urovekkende er at denne kirkelige todeling ikke bekymrer kirken i større grad. Derimot er en svært så tilfreds over at en dog har et tilbud til mennesker med utviklingshemning, som av og til er på besøk i storfellesskapet.

Legemetanke og fellesskapsforståelse

Som en konsekvens av dømpesteologien, følger forståelsen av menigheten som Kristi kropp, eller Kristi legeme. Sli vi forstår Paulus, beskrives en kristen menighet som et fellesskap hvor alle lemmene får like muligheter til å delta med hele seg og blir regnet med som helt nødvendige lemmer. Dette er definisjonen på et kristent fellesskap. "Men nå har Gud gitt hvert enkelt lem sin plass på kroppen slik han ville det. Hvis det hele var én kroppsdel, hvor ble det da av kroppen? Men nå er det mange kroppsdelar, men bare én kropp. Øyet kan ikke si til hånden: "Jeg trenger deg ikke",

eller hodet til føttene: "Jeg har ikke bruk for dere". Tvert imot! De delene av kroppen som synes å være svakest, nettopp de er nødvendige. De kroppsdelene som vi synes er mindre ære verdt, dem gir vi desto større ære. Og de delene vi føler skam ved, kler vi desto mer sømmelig; de andre trenger det ikke. Men nå har Gud satt sammen kroppen slik at det som mangler ære, får mye ære, for at det ikke skal bli splittelse i kroppen, men alle lemmene ha samme omsorg for hverandre. For om ett lem lider, lider alle de andre med. Og om ett lem blir hedret, gleder alle de andre seg" (1 Kor 12,18-26).

Paulus snur vår fellesskapstenkning på hodet. Det er nettopp de som synes å være svakest, som er nødvendige. Merk ordet synes. I vår tradisjon er de vi opplever som vise, kloke og de med de synlige ressursene som oppleves som de nødvendige. Snur vi vår fellesskapsforståelse på hodet, slik at det blir de som synes svakest som blir orienteringspunktet og premissleverandøren for kirkens fellesskap, tror vi resultatet blir en levende kirke med, for og av absolutt alle. For der er det også plass til de som går for å være vise og kloke.

Egentlig er det helt uforståelig at en kirke som har lest Paulus ord om legemetanken, har klusset det slik til. Og ofte gjort det stikk motsatte, og hegnet om de som synes å være de sterkeste. Konsekvensen av en slik prioritering merkes. Forståelig nok oppleves mange av de kirkelige fellesskap som kjedelige. Det letes etter svar, og teoriene er mange. Vi mener hovedproblemet ligger opp i dagen. Når mennesker med utviklingshemning henvises til forgården, og ikke blir en del av menighetens hovedforsamlingen, blir fellesskapet fargeløst. En kirke som har nedsatt funksjonsevne, fordi dens viktigste og mest nødvendige lemmer ikke er med, får nedsatt funksjonsevne.

I legemetanken ligger tre grunnprinsipper: det er Gud som gir veksten, alle er like nødvendige og er avhengig av hverandre, og de som synes å være svakest, er nettopp de som er nødvendige. Vi trenger hverandre, og står i et likeverdig forhold til hverandre. Her hjelper professoren og den utviklingshemmede hverandre, hver på sin måte, ut i fra hva den andre trenger. Slik bygges fellesskapet opp. Alle er like verdifulle, og like nødvendige. Hvem som er hjelperen og hvem som får hjelp, varierer hele tiden. Det er det som gjør dette fellesskapet så spennende.

I et sant kristent fellesskap deltar alle lemmene, uavhengig av funksjonsevne. Dette er et ufravikelig prinsipp om vi skal være tro mot dåpsteologien og læren om Kristi kropp. Et menighetsfellesskap som tydelig er tilrettelagt bare for noen av menighetens døpte, er i praksis et fellesskap på avveier.

Skapt i Guds bilde - fra lære til praksis

Imago Dei, å være skapt i Guds bilde, er helt grunnleggende i forståelsen av hvem mennesket er og av menneskets verd. "Gud sa: "La oss lage mennesker i vårt bilde, så de ligner oss! De skal råde over fiskene i havet og fuglene under himmelen, over feet og alle ville dyr og alt kryptet som det kryr av på jorden." Og Gud skapte mennesket i sitt bilde, i Guds bilde skapte han det, som mann og kvinne skapte han dem" (1 Mos 1,26-27). Ethvert menneske er skapt i Guds bilde, og skapt til en relasjon til Gud. Vårt menneskeverd har vi fra skaperen. Dette ligger i vårt helt spesielle forhold til Gud. Det er det nære forholdet til Skaperen som bestemmer menneskets verd. Menneskets verd hører derfor uløselig sammen med det å være menneske, og kan aldri tas bort fra et menneske.

Menneskets verd er ikke et resultat av enkeltmenneskets iboende evner, utrustning eller intellektuell kapasitet, og graderes ikke etter evner og anlegg, stand eller stiling. Menneskeverdet er konstant, uavhengig av hvem vi er og hva vi gjør. Ingenting i eller utenfor mennesket kan rokke med dette. Det unike med den kristne tro er at alle mennesker har samme verd og er like verdifulle, uansett. Menneskeverdet er absolutt.

I menigheten er derfor alle like verdige. Ingen har noen forrang framfor andre. Ingen er mer verdifulle enn andre. Dette ligger urokkelig fast som basis. Samtidig som vi har samme verd, er vi svært forskjellige. Vi er utrustet forskjellig fra Skaperens hånd, med forskjellig anlegg og evner. Vi har fått ulike utgangspunkt, både fysisk og psykisk. Vi bærer med oss synlige og usynlige handikap. Noen har ting i seg eller ved seg som de skjemmes ved. Noen strever med sitt sinne, andre har full kontroll over sine følelser. Noen er tungsindige og andre er mer lette til sinns. Alle mennesker er forskjellige. Samtidig har vi en ting felles – vi har det samme verd. Og det kan ingen ta fra oss. Uansett hvordan vi er, hvem vi er, eller hva vi gjør; er vi villet av Gud og har vi samme unike verdi. Gud sa at det var godt. Guds høyeste ønske er at vi mennesker skal bli, og være Guds barn. Det var derfor han skapt oss – til å ha fellesskap med seg.

Å bekrefte menneskeverdet

Mange av dem jeg har møtt har ikke opplevd at kirken bekreftet deres menneskeverd, hverken i forkynnelsen eller i møte med fellesskap og enkeltpersoner. Snarer tvert om. Isteden for å få sitt menneskeverd bekreftet, fikk de en synlig bekreftelse på at de ikke var regnet med i fellesskapet, som et likeverdig lem på legemet. Stikk i strid med Paulus undervisning om Kristi legemet.

Teologien skulle være premissleverandør til kirkens praksis og kirken et synlig bilde av *Imago Dei*, på den måten at kirken og menigheten bekrefter alles menneskeverd på en synlig og konkret måte. En slik bekreftelse kan ikke annet enn resultere i en kirke med, av og for alle mennesker. Ikke som et tema for de spesielt interesserte teologer og prester, men som en forpliktelse for hele kirken. I kirkens oppdrag ligger å synliggjøre menneskets verd. Kirken bekrefter den enkeltes menneskeverd, ved at alle vises samme respekt og aksept, og ved å gi alle like muligheter for deltakelse og tilhørighet i kirkens fellesskap. Helt konkret handler det om å regne med og involvere mennesker med utviklingshemning i menighetens fellesskap, og gi oppgaver og heie fram. Under Den norske kirkes Kirkemøte i 1999 kom Jean Vanier med sin trosfortelling til delegatene. På en stillferdig måte fortalte han kirkemøte om hvordan han var blitt forandret i møte med dem som går for å være svake. “Derfor – det jeg vil dele med dere, er min opplevelse av selv å han blitt forandret gjennom disse som har vært skjøvet til side. Det er her hemmeligheten ligger. I at når vi nærmer oss de mennesker som vi har skjøvet unna, så vil vi bli forandret av dem. De fleste av dem jeg lever sammen med, kan ikke skrive. Mange, trolig langt de fleste, kan heller ikke lese. Noen kan ikke snakke. Men min erfaring er at mange av dem har opplevd Gud på en måte som svært få med teologisk skoloring har gjort. Folksom beskjefteger seg mye med teologi, søkker etter kunnskap om Gud. De menneskene som jeg lever sammen med, søker ikke kunnskap om Gud, de søker Guds nærvær. Og det er noe annet. Dere kjenner ordene hos Paulus: at det som går for å være uforstandig og svakt i verden, utvalgte Gud seg for å gjøre de vise og sterke til skamme. Og det er sant” (Torgauten 2006, 14).

Dette læres dårlig som en teori lest i bøker, det læres ved å være sammen med mennesker med utviklingshemning. Derfor har jeg ofte oppmuntret prester til å bli kjent med mennesker med utviklingshemning, for å lære. Å ha mennesker med utviklingshemning som mentor, er både fruktbart og lærerikt. Det anbefales. Det handler om å våge å bli forandret slik Jean Vanier ble.

Jeg har ofte lurt på hva Paulus ville ha skrevet, om han skulle ha skrevet et brev til menigheten i de nordisk kirke. Kan hende han ikke behøvde å skrive et nytt brev, men henviser til det som allerede er skrevet. Det synes som om historien gjentar seg. Det ser ut som den samme problematikken Paulus tok opp med menigheten i Galatia, er like aktuell i våre menigheter. "Uforstandige galatere! Hvem har forhekset dere, dere som har fått Jesus Kristus malt for øynene som den korsfestede? Svar meg på én ting: Fikk dere Ånden ved lovgjerninger eller ved å høre og tro? Er dere så uforstandige? Dere begynte ved Ånden, vil dere nå fullføre med kjøttet? Har dere opplevd alt dette forgjeves – hvis det da var forgjeves? Han som gir dere Ånden og gjør under blant dere, gjør han det ved lovgjerninger eller ved at dere hører og tror?" (Gal 3,1-5). Så ville han kanskje ha føyd til noen ord om å lære tro av mennesker med utviklingshemning, slik han flere ganger brukte seg selv som eksempel for de troende.

Å forkynne til hele mennesket

I arbeidet med å bygge en kirke for, med og av alle, er det særlig to fordommer som går igjen. Den ene er en forståelse av at troen sitter i hodet, og den andre en forståelse av at en forkynnelse som tar i bruk alle sansene, er en forkynnelse *light*. Troen sitter ikke bare i hodet, men i hele kroppen. Tanken om at troen sitter i intellektet har

ført mange på avveier, og holdt mange på avstand til troen. Troen er blitt menneskeverk, og ekskludert dem som ikke er i stand til å kan uttrykke troen gjennom ord. Troen sitter ikke i forstanden eller intellektet. Troen er et mysterium, og uttrykkes på mange måter. Gjennom ord og tanke, og med hele kroppen gjennom et mangfold av trosuttrykk. Troen kan i det hele tatt ikke lokaliseres. Troen er et under, gjort av Gud. Like lite som jeg hadde del i skapelsen og i min egen fødsel, har jeg del i den nye fødsel. Troen er et Guds verk. Derfor er det teologi på avveier når mennesker med nedsatte kognitive evner fratras troen og settes utenfor trosfellesskapet. Fremdeles møter vi på fordommer mot mennesker med utviklingshemning som i praksis ikke anerkjenner deres tro, fordi de ikke kunne uttrykte den som tradisjonen tilsa. Her er det behov for opprydding. En sann forkynnelse må ikke bare være en forkynnelse med ord til forstanden og tanken. En forkynnelse med hele sanseapparatet er ikke en forkynnelse *light*, men en fulltonende forkynnelse. En forkynnelse bare med ord, kan lett bli en innsnevring av Ordet, samtidig som den ekskluderer flere av tilhørerne. Det er ikke bare øret som "hører" Ordet. Vi "hører" med alle sansene våre. En helhetlig forkynnelse, tar alle sansene i bruk. Våre erfaringer viser at når alle sansene får spille med i forkynnelsen, skapes det gode høreforhold for alle. Det er tid for å snu tradisjonelle måte å tenke på. Vi er vant til å tenke at høymessen er for dem som vi mener er i stand til høre Ordet, grunne på Ordet og ta imot det, slik det formidles i den tradisjonelle forkynnelsen. Kan hende vi skulle regne med Gud, og la han styre veksten og åpenbarelse. Da det er han som gjør at vi tror og blir bevart som hans barn. Det skulle derfor være mer naturlig å ta utgangspunkt i den som synes svakest, når vi skal lage guds-

tjeneste og preken. Da tror vi det skaps en gudstjeneste for absolutt alle.

Når vi gjør preken sammen med mennesker med utviklingshemning, opplever jeg at det blir et fulltonende og helt evangelium. Guds hus er alles hus. Både liturgien og preken er for alle, og ikke bare for noen. Vi erfarer at når vi legger til rette en forkynnelse for, med og av mennesker med utviklingshemning, er det som vi finner nøkkelen til en universell prekeformidling, som når alle. Etter gudstjenester lagt opp på denne måten, opplever vi å få flere positive tilbakemeldinger enn når vi bare bruker ord.

Av mennesker med utviklingshemning har vi lært å ta hele sanseapparatet i bruk i forkynnelsen. Selvsagt bruker vi ordene, men ordene er ikke bærer av budskapet alene. Vi hører, vi ser og vi opplever teksten sammen. Musikken og enkle kulisser hører med. Personene i teksten er også ofte "til stede". Det som sies av ord, er klart, enkelt og tydelig. Synliggjøring er et annet stikkord. I stedet for å tale om, konkretiserer og synliggjør vi. Mange er ofte med i prekeformidlingen, det skaper tilhørighet og innlevelse. I praksis opplever vi at mennesker med utviklingshemning åpner opp teksten for hele menigheten.

Ut i fra denne forståelsen kan menigheten legge til rette for forskjellige tilrettelagte grupper, både for mennesker med utviklingshemning, for dem ønsker en intellektuell tilnærming og som trenger noe å bryne tanken på. Mange grupper som barn, ungdom, eldre osv. trenger også en særskilt tilrettelegging. Samtidig er vi sammen i hoved fellesskapet. Slik skapes en kirke med, for og av alle og med respekt for og aksept for hverandres egenart og forskjellighet.

Menighetens felleskap er en forsmak på fellesskapet slik det skal være på den nye himmel og den nye jord. I det himmelske

felleskap tror vi at vi skal være sammen, uavhengig av funksjonsevne og utviklingshemning. Da vil det neppe være særskilte tilrettelagte fellesskap for enkelte grupper. Hvorfor kan vi da ikke være samen i kirkens felleskap her på jorden? Kirkens felleskap er stedet hvor troen leves og praktiseres i fellesskap med de døpte. Et fellesskap som viser i glimt av hvordan det skal bli når vi skal leve i det himmelske felleskap i Guds nærhet i all evighet.

I Den norske kirke fikk vi fra og men kirkeåret 2011/2012 mulighet til å velge en oppsatt fortellingstekst som prekentekst på høymessene, istedenfor den oppsatte prekentekst. I den forbindelse ble det utgitt to bøker ut i fra modellen vi har skissert.² Rundt 60 menigheter jobbet samme med mennesker med utviklingshemning både i prekens forberedelse og gjennomføringen. Evalueringen sammen med menighetene i etterkant, var positivt.

De gode historiene

Hvert bispedømme har ofte sine sterke og gode historier å fortelle; om Tor, Elisabeth, Jørgen, Torunn og Kari, som er en del av den lokale menighet. De er en naturlig og selvsagt del av fellesskapet, og har sine faste oppgaver, slik som andre har sine faste oppgaver. De gjør sin oppgave med verdighet og respekt. Du ser dem som kirkevert, nattverdmedhjelper, tekstleser, som deltaker i koret, som solist, som prekenmedhjelper, i forbønnstjenesten osv. Ingen tenker at de viser seg fram. De er bare en del av menigheten, og deltar i tjenesteoppgavene.

Det er forskjellige grunner til at Tor, Elisabeth, Jørgen, Torunn og Kari er blitt en del av menigheten. For det første viser de selv at de ønsker å være en del av menigheten. Her trives de, og her opplever de seg inkludert. Som oftest er det en felles årsak som ligger i bunnen. Det var mor eller

far, bestemor eller bestefar, eller en annen nærperson som en gang tok Tor, Elisabeth, Jørgen, Torunn eller Kari med i kirken. De gikk sammen til kirke og satt sammen i kirken. Slik vokste tryggheten og velværet fram. Så ble de kjent med menigheten, og menigheten kjent med dem. Etterhvert fikk de oppgaver. De begynte forsiktig og stille, og så at det fungerte. Tryggheten vokste. Du ser gleden over å kunne delta. Kontakter knyttes og nettverket utvides. Slik bygges en kirke, for, med og av alle.

Historiene forteller ikke bare om hva menigheten betyr for Tor, Elisabeth, Jørgen, Torunn og Kari, men også hva de betyr for menigheten. Jeg har etterhvert hørt mange vitnesbyrd om hva mennesker med utviklingshemning betyr for menigheten generelt, og for enkeltpersoner spesielt. Deres nærvær og deltakelse betyr noe også for menigheten.

En ressurs

Gud har gitt sin skapning i oppdrag å forvalte det Gud har skapt, noe som også innebærer å forvalte de gaver og de ressurser vi har fått. Igjen møter vi fordommer i forhold til mennesker med utviklingshemning. Menighetene ser ikke den ressurspersonen som har utviklingshemning er. Menigheten ser ofte bare utviklingshemningen. Ut i fra dette bilde danner de seg et inntrykk av personen. Det er et svært begrenset syn i diagnosebrillene. Gjennom disse brillene mister en helheten av syne. Det er stort behov for å legge inn en ekstra bønn i kirkebønnen: "Herre åpne opp min øyne, slik at jeg ser den ressurs Tor, Elisabeth, Jørgen, Torunn og Kari er".

Når vi derimot ser Tor, Elisabeth, Jørgen, Torunn og Kari med øynene åpne, ser vi inn i et mangfoldig med fargerike menneske. Vi ser de mange ressursene og talentene som mennesker med utviklingshem-

ning bærer med seg, som vi ofte overser og ikke regner med. Trastad samlinger utenfor Harstad er en sterk synliggjøring av hva som kan forløses når mennesker som ble betegnet som "ikke utviklingsdyktig", får mulighet til å ta sine evner og gaver i bruk. Trastad samlinger er en utstilling av arbeider gjort av beboerne ved tidligere Trasta gård, eller Nordnorges Åndssvakehjem som det den gang het.

Gud har skapt oss med et mangfold av ressurser, som bare venter på å bli tatt i bruk. Et kjennetegn på den kristne kirke er at alle i fellesskapet hjelpes til å ta i bruk sine ressurser. Her gis alle mulighet for å blomstre på sin særskilte måte, til glede for hele fellesskapet. Noen trenger bare mer bistand enn andre for å kunne blomstre. Men når en først kommer i full blomst, blir det til stor glede for hele fellesskapet.

Det gjør noe med oss når vi får ta i bruk våre ressurser. Det skaper verdighet og gir livskvalitet. Å oppleve at noen trenger meg, gir en sunn og selvfølelse. Tenkt så flott Gud har skapt meg. Menighetene er som oftest mye rikere på ressurser enn en tenker.

Nådegaver

Gud gir oss ressurser og talenter som vi skal forvalte, samtidig utrustrer han oss med nådegaver. Her er det heller ikke forskjell på oss. Den hellige ånd utrustrer oss med nådegaver, helt uavhengig av de begrensinger vi setter. Nådegavene gis ikke etter menneskelige kvalifikasjoner, men når og hvor Gud vil, og ut i fra hva som er tjenlig. Gud bruker like mye "den som går for å være uforstandig og svak" i verden som bærere av nådegene. Nådegavene er et Guds under og ikke noen som vi fortjener fordi vi har vært flinke. Her stiller vi alle likt, Gud utrustrer og vi er bærere av gaven. "Og det var han som ga noen til å være apostler, noen til profeter, noen til evange-

lister og noen til hyrder og lærere, for å utruste de hellige til tjeneste så Kristi kropp bygges opp, inntil vi alle når fram til enheten i troen på Guds Sønn og i kjennskapet til ham og blir det modne mennesket som er fullvoksen og har hele Kristi fylde" (Ef 4,12).

Mennesker med utviklingshemning er ikke tilskuere til menighetens liv, men er med midt i menigheten, som aktive og nødvendige lemmer. Jeg har møtt mange mennesker med utviklingshemning som så tydelig har blitt utrustet med nådegaver. Av og til undrer jeg med på om Ånden gir en særskilt åndsgave til det "bare å være med hele seg", og spre glede og velsignelse til de de møter. Jeg har truffet flere som har en slik utstråling og er på en slik måte at det sprer glede og velsignelse rundt seg. Noen må ha en særskilt omsorgsgave. Raskt kommer spørsmålet: "Du lei deg?" Og de venter selvsagt svar. Andre har en egen oppmuntringsgave. Ho hadde alltid noe godt å si, og takket så å si under alle forhold. "Du flink prest du", selv om ikke alt hadde gått etter planen. Menighetene trenger disse gavene, de er som limet som holder menigheten sammen. Jeg blir stille og ydmyk, i denne vedvarende læringsprosessen. Vi trenger hverandre, det er behov for oss alle. Sammen skal vi danne fellesskap med alle.

Å gi rom for alle

Sammen skal vi feire gudstjeneste i Guds hus, i fellesskap med hverandre. Det blir en selvmotsigelse om denne gudstjenesten bare skal være for noen, med et begrenset trosuttrykk. Når fellesskapet lukkes for noen, og bare noen får sette kirkens dagsorden, snevres troens mangfoldige uttrykk inn.

Guds hus er møtestedet mellom den helige Gud og oss mennesker, mellom Gud og

dem som er døpt i den treenige Guds navn. Her er det ingen forskjell av noen art. Det finnes ikke noe annet sted på vår jord, hvor vi mennesker er like i vår hjelpeløshet. Det er Gud som må gripe inn. Det er han som må handle, om vi i det hele tatt skal kunne tro og leve det kristne livet.

Av mennesker med utviklingshemning har jeg lært at fellesskap og gudstjeneste er noe vi gjør sammen, vi gjør det i fellesskap. Og troen lever vi i fellesskap med hverandre. Her støtter og utfyller vi hverandre, alt etter hva vi trenger. Det er normalt at vi sitter ved siden av hverandre, og bistår hverandre. Det er normalt at vi går sammen til nattverden. Det er normalt at vi sørger for hverandre. Troen er noe mer enn å framsi en trosbekjennelse, det er et liv å leve. Den leves i fellesskap med Jesus og med hverandre.

Kirken er satt til å bære frukt i verden, kjærlighetens frukt. En kjærlighet som sees. Det er på kjærligheten kirken kjennes i verden. Ut i fra Jesu undervisning er den innbyrdes kjærligheten mellom kristne kjennetegnet på en kristne menigheten. «Kjærlighet der sees», het en liten dansk bok, skrevet av Francis A. Schæffer på syttitallet. Denne lille boken har et sterkt og klart budskap. Schæffer ser på kjærligheten som både et "testspørsmål" på kristent liv, og som en frukt som bekrefter at Jesus har tatt bolig i den kristne menighet.

Et nytt bud gir jeg dere: Dere skal elske hverandre. Som jeg har elsket dere, skal dere elske hverandre. Ved dette skal alle forstå at dere er mine disipler: at dere har kjærlighet til hverandre" (Joh 13,34-35). Heller ikke kjærligheten er et produkt av min vilje, men en frukt av livet med Jesus. Frukten er et resultat av Guds gave, til glede for menigheten og den enkelte. "Åndens frukt er kjærlighet, glede, fred, overbærenhet, vennlighet, godhet, trofasthet, ydmyk-

het og selvbeherskelse. Slike ting rammes ikke av loven! De som hører Kristus til, har korsfestet kjøttet med dets lidenskaper og begjær. Lever vi ved Ånden, så la oss også vandre i Ånden” (Gal 5,22-25).

Gud gir vekst

En kirke med, for, og av alle angår meg. Det skal ikke skje langt der borte. Det skal skje i min nærhet, i min kirke, på min kirkebenk. Vi skal sitte sammen, gå sammen til nattverd, be sammen, lovsynge sammen,

vi skal gjensidig hjelpe hverandre, sitte sammen på kirkekaffe, møte hverandre på kirkevei, og hilse på hverandre i kirkedøra. I vissheten om at det er Gud som står for veksten. Hva er vel Apollos? Og hva er Paulus? Tjenere som hjalp dere til tro! Begge gjorde vi det Herren hadde satt oss til. Jeg plantet, Apollos vannet, men Gud ga vekst. Derfor er de ikke noe, verken den som planter eller den som vannet. Bare Gud er noe, han som gir vekst” (1 Kor 3,5-7).

NOTER

1 Den norske kirkes betjening av mennesker med utviklingshemning. Likeverd inkludering tilrettelegging. Dokumentet kan lastes ned fra www.kirke.no Tema -> se alle tema -> funksjons og utviklingshemmede.

2 Kirkeårets Fortellingstekster 1 og 2. Trosformidling til alle. KO forlag 2011 og 2012. Oslo. www.ikoæforlag.no

LITTERATUR

- Dahle, Sølvi og Tor Ivar Torgauten. Rett til å være et helt menneske – rett til et åndelig liv. Utviklingshemning og tro. Utgitt av Rogaland Høgskole, 2004.
- Dahle, Sølvi og Tor Ivar Torgauten (red.). Utviklingshemning og tros- og livssynsutøvelse. Rettigheter og tilrettelegging. Universitetsforlaget, 2010.
- Torgauten, Tor Ivar. Dåpsopplæring for mennesker med utviklingshemning. Nødvendige bærebjelker i en trosopplæring i: *Prismet* (2003): 267-273.
- Torgauten, Tor Ivar. Trosopplæring for alle – uavhengig av funksjonsevne – skaper håp. I: Barnet i familien og menigheten. IKO forlag, 2013. Red. Asbjørn Hirsch: 56-64.
- Torgauten, Tor Ivar. Inkludering. Gud gir – vi deler med absolutt alle. Tema nr. 11 i OM heftene. Veiledning til trosopplæreren. 2013. Lastes ned fra www.verktøykassa.no
- Torgauten, Tor Ivar. Sammen skal vi bygge menighet. Når mennesker med utviklingshemning blir kirkens veiledere. Oslo: Verbum forlag, 2006.
- Torgauten, Tor Ivar. Tros og livssynsfrihet I: Utviklingshemning og habilitering. Innspill til en habiliteringsprosess. Universitetsforlaget 2009: 212-218.
- Torgauten, Tor Ivar (redaktør) I samme fellesskap. Håndbok i inkluderende konfirmantarbeid. Trosopplæring i praksis. Oslo: IKO forlag, 2009.
- Waalder, Gudmund. *Tanker omkring luthersk antropologi sett i relasjon til psykisk utviklingshemningshemmede.*

FORFATTER

Tor Ivar Torgauten
Borg bispedømmeråd
tor.ivar.torgauten@kirken.no
+47 91 63 08 99